

รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญ

พระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

The Model and Value of Worship Ceremony in Phra That Nadun Worship Tradition, Mahasarakham Province

พระครูพิมลธรรมภรณ์ และ พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Phrakrupimontummaporn and Phrakhru Sudhikhambhirayan

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus ,Thailand

Corresponding Author, E-mail: kapko1990@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูน 3) เพื่อเสนอรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งมีการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

การบูชา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพนับถือหรือสักการะบุคคลผู้ทรงคุณธรรม เช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระธรรมวินัย อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิตเป็นการบูชาที่แสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง การบูชา มี 2 ประการคือ อามิสบูชา และปฏิบัติบูชา

พระธาตุนาดูนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ทั้งทางหลักฐานทางโบราณคดี ลักษณะพุทธศิลป์ จังหวัดมหาสารคามจากหลักฐานที่สำคัญได้มีมนุษย์อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 3,300 ปีมาแล้ว ซึ่งพิธีกรรมของชาวอำเภอนาดูนที่มีต่อองค์พระธาตุพบว่ามีพิธีสำคัญ คือ 1) พิธีกรรมทางพราหมณ์ ได้แก่ พิธีกรรมบวงสรวง พิธีกรรมบวงสรวงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรมสูตรขวัญกุมข้าวใหญ่ พิธีกรรมบ่าหรือบนบาน พิธีกรรมปงหรือแก้บน พิธีกรรมขอขมา 2) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ พิธีเวียนเทียน พิธีปฏิบัติธรรมบูชาพระธาตุ พิธีเปลี่ยนผ้าห่มพระธาตุ

รูปแบบพิธีการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูนนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การบูชาแบบปฏิบัติบูชา การบูชาแบบอามิสบูชา คุณค่าประเพณีการบูชาพระธาตุนาดูนในด้านความงาม ผู้วิจัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 คือ ความงามภายใน เป็นความงามที่แสดงออกถึงกิริยามารยาทอันประกอบด้วยศีลธรรม และความงามภายนอก เป็นความงามในด้านกิจกรรมที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นจนเป็นที่ประจักษ์ต่อผู้ที่มาร่วมงานนมัสการพระธาตุประจำปี ตลอดทั้งความเป็นเอกลักษณ์ในการแต่งกาย

คำสำคัญ: รูปแบบ; คุณค่าพิธีกรรม; การบูชา; พระธาตุนาดูน

Abstracts

The objectives of this research were: 1) to study the concepts and theories of Stupa worship in Buddhism; 2) to study the history and worship ceremony of Phra That Nadun; 3) to present the model and values of worship ceremony of Phra That Nadun in Mahasarakham province. This research was carried out by means of the qualitative research methodology through the study of the Tipitaka, commentaries, documents, texts and related research, field-work and interviews. The obtained data were presented by the descriptive analysis. The research results were as follows:

Worship refers to the behavior of respect or worship of virtuous persons such as Buddha, monks, and Dhamma. It is the value of life and a worship that expresses faith. There are 2 kinds of worship: material and practical worship.

Phra That Nadun has a long history both through archaeological evidence and Buddhist art. Mahasarakham province, from important evidence, has been inhabited by humans since prehistoric times, approximately 3,300 years ago. The rituals of the people of Na Dun District towards the Phra That were found to be important rituals: 1) Brahmin rituals, including common worship, holy water rituals, Su-kwan, Kum-khao-Yai, Kam-ba or Bon-ban, Pong and asking for forgiveness; 2) Buddhist rituals including Watering Phra That, Candle proceeding, practical worship and changing the cloth of Phra That.

The model of Phra That Nadun worship is divided into two kinds: practical worship and material worship. The value of the tradition of worshipping Phra That Nadun in terms of beauty, the researcher is divided into two kinds: inner beauty which is the beauty that expresses the manners of morality; beauty outside which is the beauty of the activities that express the local culture and traditions. It is evident to those who come to annual worship, as well as the uniqueness of the dress.

Keywords: Model; Ritual value; Worship; Phra That Nadun

บทนำ

พระธาตุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา โดยถือเป็นวัตถุธาตุของบุคคลผู้มีความสำคัญที่หลงเหลืออยู่เป็นรูปธรรมให้บุคคลรุ่นหลังผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาได้ทำการสักการบูชาและน้อมระลึกถึงบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วนั้นๆ โดยพระธาตุในทางพระพุทธศาสนานี้ส่วนมากมีความหมายถึงพระอัฐิหรือกระดูกของบุคคลผู้ล่วงลับไปแล้วที่ได้บรรลุคุณธรรมขั้นสูงสุดตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา คือบรรลุพระอรหัตผล อันได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกทั้งหลายของพระพุทธเจ้าเป็นต้น โดยในที่นี้อาจมีคำที่ใช้เรียกเฉพาะในความหมายของพระอัฐิของบุคคลต่างๆ เช่น คำว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” ใช้เรียกเฉพาะพระอัฐิธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า “พระอรหันตธาตุ” ใช้เรียกพระอัฐิธาตุของพระอริยสาวกของพระพุทธเจ้าเป็นต้น ส่วนคำว่า “พระธาตุ” นี้ท่านมักจะใช้เรียกเป็นคำกลางๆ หรือใช้ความหมายรวมในบริบทแห่งพระอัฐิธาตุของบุคคลที่กล่าวไว้ข้างต้น คือพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอริยสาวกนั่นเอง แต่ในปัจจุบันนี้อาจมีการใช้คำว่าพระธาตุในความหมายที่แสดงถึงคุณลักษณะพิเศษอันบังเกิดจากส่วนต่างๆ ของร่างกายของบุคคล (ส่วนมากเป็นพระภิกษุ) เช่น เส้นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง โลหิต ฯลฯ ที่มีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลักษณะคล้ายธาตุบางอย่าง เช่น คล้ายก้อนกรวด หิน แก้ว หรือเพชร ฯลฯ ซึ่งถึงแม้บุคคลเหล่านั้นอาจจะยังไม่มีใครรับรองว่าเป็นผู้ที่บรรลุธรรมขั้นสูงสุดหรืออาจจะยังไม่ได้ล่วงลับดับขันธไปแล้วก็ตาม ซึ่งลักษณะอันพิเศษดังกล่าวเหล่านี้ท่านก็มักจะนับเนื่องเรียกขานว่าพระธาตุได้เช่นเดียวกัน หรือในวัฒนธรรมของชาวอีสานก็มักใช้คำว่า พระธาตุ ในบริบทแห่งพระสถูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ

ประเพณีการบูชาพระธาตุหรือกระดูกของบุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนามีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนี้ ได้เกิดมีขึ้นมาในหลายยุคหลายสมัยที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นมาในกาลก่อน ดังเช่นสมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธเจ้าพระนามว่า ปทุมุตตระ เสด็จปรินิพพาน พระคัมภีร์ก็กล่าวว่ามีมหาชนทั้งหลายได้มาประชุมกันถวายพระเพลิงพระสรีระโดยได้รวบรวมพระธาตุของพระองค์แล้วพากันสร้างสถูปเพื่อบูชา ณ สถานที่นั้น หรือในสมัยหนึ่งพระธาตุปูชกะเถระได้กล่าวถึงประวัติของท่านในอดีตชาติว่า ท่านได้เก็บและบูชาพระธาตุของพระสิทธัตถะพุทธเจ้าไว้เป็นเวลาถึง 5 ปี หรือแม้แต่ในกาลสมัยที่ไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นก็ปรากฏมีธรรมเนียมในการบูชาพระธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้าขึ้นด้วย เช่นกัน ดังที่ท่านได้แสดงไว้ว่าสมัยหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตได้ทรงทำมาปณกิจพระสรีระของพระปัจเจกพุทธเจ้า แล้วจึงทรงเก็บพระธาตุมาถวายเป็นพระเจดีย์และบูชาพระเจดีย์นั้น ในที่นี้จึงเห็นได้ว่าธรรมเนียมการบูชาพระธาตุหรือกระดูกของบุคคลที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาอันมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนี้ย่อมมีมาทุกยุคทุกสมัยที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้น มิใช่เพียงจะมีมาในกาลสมัยของพระโคตมพุทธเจ้าของเราองค์ปัจจุบันเพียงเท่านั้น

การบูชาพระธาตุในประเทศไทยนั้นคาดว่าน่าจะเริ่มมีขึ้นหลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งสมณทูตออกไปประกาศพระศาสนาในประเทศต่างๆ จำนวน 9 สาย ภายหลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ 3 โดยเชื่อว่าพระองค์ได้ทรงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้แก่สมณทูตนำไปประดิษฐานไว้ในประเทศต่างๆ ที่สมณทูตเดินทางไปถึงด้วย (สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ, 2524 : 8) ซึ่งตามบันทึกกล่าวว่าพระโสณะและพระอุตตระได้เป็นหัวหน้าพระสมณทูตมาเผยแผ่และตั้งหลักพระพุทธรูปที่ยังดินแดนสุวรรณภูมิ โดยนักวิชาการเชื่อว่าดินแดนสุวรรณภูมินี้น่าจะได้แก่ดินแดนส่วนใดส่วนหนึ่งในพื้นที่อินโดจีน แต่เข้าใจว่าน่าจะเป็นบริเวณตั้งแต่ตอนใต้ของพม่าในปัจจุบันตลอดจนมาถึงภาคกลางของประเทศไทยอันมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐมเนื่องด้วยจังหวัดดังกล่าวปรากฏซากโบราณสถานมากมายแล้วแต่ใหญ่โตที่เชื่อว่าน่าจะสร้างตามคตินิยมเก่าแก่อันสืบมาจากสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เช่น พระสถูปพระปฐมเจดีย์องค์เดิมที่อยู่ภายในพระสถูปใหญ่ที่เราเห็นในปัจจุบัน (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2515 : 1-3) จึงคาดการณ์ว่าที่พระบรมสารีริกธาตุเข้ามาสู่ประเทศไทยครั้งแรกที่สุดนั้นคงจะบรรจุอยู่ที่พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม อย่างที่นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีหลายท่านเชื่อว่าพระปฐมเจดีย์เป็นพระสถูปองค์แรกที่สร้างขึ้นก่อนพระสถูปองค์ใดในประเทศแถบนี้ และเป็นศิลปะแบบเดียวกับที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงโปรดสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ในประเทศอินเดียเพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ (วิทยา ประทุมธารรัตน์ และคณะ, 2541 : 124-125) ของพระพุทธเจ้า อันทำให้เกิดมีกำลังใจในการดำเนินชีวิต หรือบางคนอาจเห็นว่า พระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระพุทธเจ้านี้เป็นวัตถุบูชาที่เป็นรูปธรรมสูงสุดที่เกี่ยวข้องหรือเป็นสิ่งที่บังเกิดจากพระวรกายของพระพุทธ

องค์จริง ๆ อาจทำให้มีความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์หรือพลังแห่งพุทธานุภาพที่จะบังเกิดจากการบูชาพระบรมสารีริกธาตุนี้ในด้านต่าง ๆ เช่น บางคนเชื่อว่าพระธาตุนี้จะสามารถดลบันดาลให้ผู้ที่ยศการบูชาด้วยจิตใจเลื่อมใสได้ประสบกับความสุขความสำเร็จในด้านต่างๆ จนทำให้เกิดเป็นคติความเชื่อในเรื่องของการบนบานสาธยาย หรือการบูชาขอพรต่อพระธาตุเพื่อหวังผลแห่งความสำเร็จตามที่ตนปรารถนาในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นต้น โดยเมื่อพิจารณาจากความเชื่อของบุคคลทั้งหลายที่มีต่อการบูชาพระธาตุนี้ก็จะย่อมจะทำให้เห็นถึงความแตกต่างกันอยู่บ้างในเรื่องของความเชื่อหรือจุดประสงค์ในการบูชาพระธาตุ แต่หากพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้วความคิดความเชื่อหรือการปฏิบัติต่อพระธาตุที่แตกต่างกันทั้งหมดทั้งมวลนี้ก็เกิดจากความเชื่อความศรัทธาของบุคคลที่มีต่อพระบรมสารีริกธาตุหรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าจะสามารถทำให้ตนเองหรือผู้บูชานี้ได้ประสบพบเจอกับความสุขความสำเร็จหรือพรากพ้นจากความทุกข์ได้นั่นเอง

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเป็นดินแดนแห่งอารยธรรมแต่โบราณนับพันปีมาแล้ว โดยเฉพาะในตอนบนของภาคจากหลักฐานบนใบเสมาขนาดใหญ่ที่ปรากฏอยู่มีลักษณะสลักภาพเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอายุเก่าไปถึงพุทธศตวรรษที่ 12 ดำเนินพันบ้านและนิทานพันบ้านถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพุทธศาสนา เช่น วัตตวาทารม พระธาตุต่างๆ ในปัจจุบันคนก็ยังมีความศรัทธาแรงกล้าในด้านศาสนาประเพณี ความเชื่อมั่นในเรื่องบรรพบุรุษและสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ได้แก่ความเชื่อเรื่องเทวดา ภูติผี วิญญาณ ทำให้เกิดประเพณีที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและประเพณีประจำภาค พระบรมสารีริกธาตุที่อยู่ทุกภาคของประเทศไทย มีทั้งตำนานที่สร้างขึ้นแต่โบราณกาล และเพิ่งขุดพบและสร้างขึ้นใหม่ดังที่อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามเป็นเขตที่มีการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตเพราะบริเวณนี้ได้เคยเป็นที่ตั้งของนครจำปาศรีมาก่อน ได้ขุดพบสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุบรรจุในดิลกทองคำเงินและสำริด ซึ่งสันนิษฐานว่ามีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13-16 สมัยทวารวดี รัฐบาลจึงอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างองค์สถูปเจดีย์องค์ใหญ่ ขึ้นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เป็นการถาวร ณ ตำบลที่ขุดพบนั้น แต่ความเป็นจริงได้เลือกทำเลที่สร้างใหม่ ออกไปยังโคกดงเค็ง ซึ่งเป็นที่ราบสูงกว้างใหญ่ห่างจากที่ขุดพบราว 2 กิโลเมตรด้วย (อำเภอนาดูน พระธาตุนาดูน, 2555 : 23)

พระธาตุนาดูนจัดว่าเป็นปูชนียสถานที่พุทธศาสนิกชนให้ความสำคัญอีกแห่งหนึ่งในภาคอีสาน เนื่องจากว่าเมื่อปีพุทธศักราช 2522 กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลนาดูนได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุจากเนื้อดินที่เป็นซากโบราณสถานในบริเวณที่นาของราษฎรท้องที่หมู่ที่1ตำบลนาดูน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะดังกล่าวกว้างประติฐานในผอบ3ชั้นโดยชั้นในเป็นทองคำชั้นกลางเป็นเงินและชั้นนอกเป็นสำริดซึ่งซ้อนเรียงกันตามลำดับและบรรจุอยู่ในสถูปโลหะทรงกลมสูง24.4เซนติเมตรถอดออกเป็น 2ส่วนคือส่วนยอดสูง 12.3 เซนติเมตรและส่วนองค์สถูปสูง 12.1 เซนติเมตรด้วยเหตุนี้ชาวจังหวัดมหาสารคาม ดำริว่าอุบัติการณ์ของพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้ นับเป็นนิมิตหมายอันดีแก่ชาวจังหวัดมหาสารคามอย่างยิ่งสมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ประติฐานไว้ให้ถาวรมั่นคงเป็นปูชนียสถานและสิริมงคลแก่ภูมิภาคนี้ต่อไปและสืบทอดพระบรรพชาตามแนวทางแห่งบรรพชนจึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑลอีสานขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลาง

ปัญหาที่พบในปัจจุบันก็คือความเข้าใจในหลักพุทธธรรมและหลักพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระธาตุสุปเจติย์ซึ่งเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเนื่องจากว่า ต่างคนต่างมีคติความเชื่อและความเข้าใจต่อหลักพุทธธรรมและพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับความเชื่อและเหตุผลของแต่ละฝ่ายทั้งนี้หากบุคคลไม่พิจารณาให้ถูกต้องชัดเจนตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้วจะเห็นว่าอาจจะนำตนไปสู่การกระทำหรือปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหมือนกับศาสนาอื่นๆที่นับถือพระเจ้า คือศรัทธาหรือเชื่ออย่างไม่มีเหตุผลขาดปัญญา อ่อนวอนเพื่อให้สำเร็จความปรารถนาของตนโดยปราศจากเหตุปัจจัยมาสนับสนุน ตรงกันข้ามหากว่าบุคคลไปกราบไหว้สักการบูชาและทำบุญตามประเพณีในโอกาสต่างๆอย่างถูกต้องแล้วจะนำมาซึ่งความสุขเป็นอันสงบดังคำที่ว่า “บูชา จะ ปูชนียานัง เอตมมังคลมุตตะมัง แปลว่า การบูชาบุคคลและสิ่งที่ควรบูชาเป็นอุดมมงคล” ฉะนั้นในฐานะของพุทธศาสนิกชนจึงควรปฏิบัติต่อพระธาตุนาดูนและพระบรมสารีริกธาตุทุกแห่งทั้งในแง่ของอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุนาดูน

พระธาตุนาคูน ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจเท่านั้นแต่ยังหมายรวมถึงคุณค่าที่กำหนดเพื่อน้อมนำจิตใจของผู้ที่ได้พบเห็นเกิดพุทธานุสติ ระลึกถึงพุทธองค์พระผู้เป็นศาสดาแล้วเกิดศรัทธาประสาธนาไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและยังเป็นภาพสะท้อนของความสัมพันธ์ระหว่างรูปธรรมและนามธรรมของสรรพสิ่งที่เราไม่สามารถเห็นได้นอกจากใช้ปัญญาพิจารณาเท่านั้น นอกจากนี้องค์พระธาตุนาคูนยังมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอำเภอนาคูนเป็นอย่างมากทั้งทางด้านการปกครองท้องถิ่น เศรษฐกิจขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม มีการประกอบพิธีถวายสักการะพระธาตุเรียกว่า “งานนมัสการพระธาตุนาคูน” คนที่มาร่วมงานนมัสการพระธาตุนาคูนนี้เชื่อว่าเมื่อมาร่วมพิธีแล้วจะได้บุญกุศลมากเชื่อว่าเทวดาที่สถิตอยู่ในเรือนธาตุจะดลบันดาลให้ตนเองสมปรารถนา เชื่อว่าพระธาตุจะปกปักษ์รักษาคุ้มครอง เชื่อว่าเมื่อลูกจะไปเกณฑ์ทหารและไม่ต้องการให้ลูกติดทหารเพราะกลัวว่าลูกจะลำบากก็ไปขอบนไฉ้กับพระธาตุ หากได้สมดังปรารถนาแล้วก็จะมาทำพิธีแก้บนจะเห็นได้ว่าพระธาตุนาคูนมีความสัมพันธ์ต่อวิถีชีวิตชาวอำเภอนาคูน และผู้ที่ศรัทธาอย่างแนบแน่น

ผู้ศึกษาวิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีพิธีกรรมการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูนเพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูนจังหวัดมหาสารคามเพื่อเป็นสาระประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปในการประพฤติปฏิบัติตนสอดคล้องและเหมาะสมมาจนกลายเป็นประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน อันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ประเทศชาติ สังคม และวงวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีพิธีกรรมการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูน
3. เพื่อเสนอรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคามการวิจัยเกี่ยวกับการสัมภาษณ์อันเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดำเนินการ ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคามการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documenty Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยและกำหนดการศึกษาเป็นเชิงคุณภาพ และจัดสนทนากลุ่ม (Focus group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ และใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) ในการเก็บข้อมูล นำข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์มาวิเคราะห์เรียบเรียงข้อมูลเชิงพรรณนา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดใกล้เคียงเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและคุณค่าที่กำการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมายมี 5 กลุ่ม คือ

1. พระสงฆ์	จำนวน	4	รูป
2. นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ	จำนวน	1	คน
3. ผู้นำองค์กรภาครัฐ	จำนวน	2	คน
4. ผู้นำชุมชน	จำนวน	4	คน
5. พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญ	จำนวน	15	คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้นจำนวน 26 คน

3. ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่วิจัย คือ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และ พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญสักการะบูชาพระธาตุหาดใหญ่ ทั้งในพื้นที่และจังหวัดใกล้เคียง

4. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างแบบสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังนี้

4.1 ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะวิจัย และประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา แล้วร่างแบบสัมภาษณ์

4.2 สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

4.3 นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างแล้วเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา

4.4 นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขความถูกต้องของเนื้อหาตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

4.5 นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา เสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์ของเนื้อหา จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1) พระมหามิตร จิตปัญโญ, รศ.ดร.

2) พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผศ.ดร.

3) รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงศักดิ์

4) ผศ.ดร.ประยูร แสงใส

5) ผศ.ดร.สุวิน ทองปั้น

4.6 นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

4.7 นำแบบสัมภาษณ์ลงสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

5.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยรวบรวมจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาตุน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 15-97)

5.2 รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) โดยรวบรวมจากเอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์ เช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ตโดยศึกษาข้อมูลจากตำราวิชาการที่เกี่ยวกับการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ตลอดจนรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาตุน จังหวัดมหาสารคาม

5.3 รวบรวมข้อมูลจากบทสัมภาษณ์ (Interview) ของกลุ่มตัวอย่างในเขตปกครองพิเศษทั้ง 6 แห่งแบบสังเกต (Observation) การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้แบบสังเกต โดยแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation)

5.4 รวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focud group) ที่ผู้ทรงคุณแนะนำและผู้เข้าร่วมสัมมนา โดยผู้ที่เข้าร่วมสัมมนามีดังต่อไปนี้

- 1) พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผศ.ดร.
- 2) พระมหามิตร จิตฺตปณฺโญ, รศ.ดร.
- 3) ผศ.ดร.หอมหวล บัวระภา
- 4) ผศ.ดร.ประยูร แสงใส
- 5) ผศ.ดร.สุวิน ทองปิ่น
- 6) ผศ.ดร.ธีรพงษ์ มีไธสง
- 7) ดร. อุดุลย์ หลานวงศ์

5.5 รวบรวมข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มไปวิเคราะห์

5.6 เรียบเรียงและจัดหมวดหมู่ข้อมูล

5.7 การวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการการศึกษาค้นคว้าตำรา จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนามโดยใช้การวิเคราะห์และการสังเกตการณ์จากการสัมภาษณ์ในพื้นที่สัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์แล้วนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนา (interpretations) เพื่อเสนอรูปแบบการจึงสรุปผลการวิจัย

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วยแฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มย่อยหรือสัมมนากลุ่มย่อยประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ

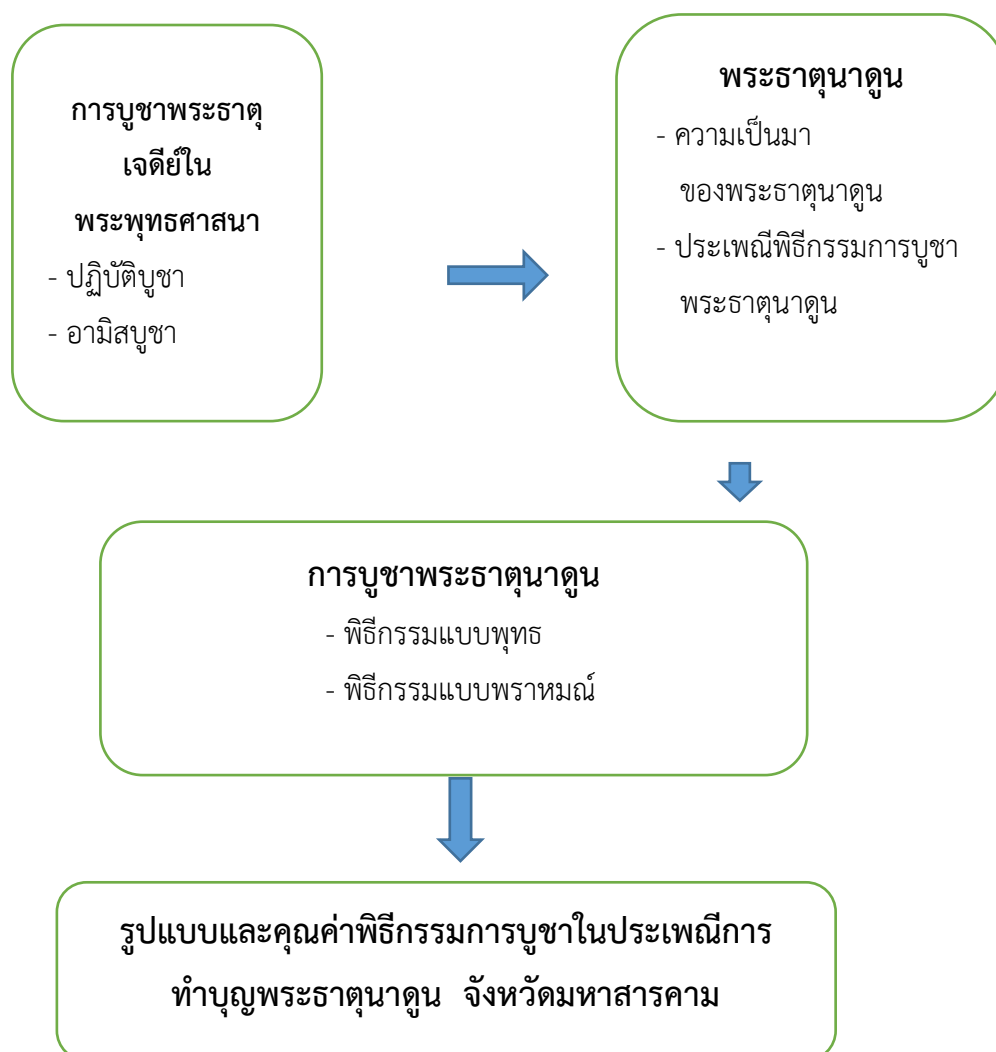
- 1) ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์
- 2) ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก/การสนทนากลุ่ม หรือสัมมนากลุ่มย่อย ซึ่งประกอบด้วยชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ เนื้อหาการสนทนา เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

7. การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลในลักษณะพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎี หลักการ ความเป็นมา เพื่อให้เห็นรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาตุน แล้วจะเป็นการนำเสนองานวิชาการที่มีประโยชน์ต่อสาธารณชนต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้หลักการของเหตุและผลตามหลักพระพุทธศาสนาโดยศึกษาหลักพระธรรมและวินัยจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาตลอดจนแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากงานวิเคราะห์สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ของรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาตุนจังหวัดมหาสารคามโดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูน 3) เพื่อเสนอรูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางพระไตรปิฎก วรรณคดี เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งมีการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์แล้วนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ผลวิจัยพบว่า การบูชา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพนับถือหรือสักการะบุคคลผู้ทรงคุณธรรมเช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระ

ธรรมวินัย อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิตเป็นการบูชาที่แสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง

การบูชาพระธาตุเจดีย์เปรียบเสมือนเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าผ่านวัตถุที่ควรบูชา เพราะหากเรานั้นเข้าใจหลักการบูชาในพระพุทธศาสนาแล้ว ย่อมที่จะเข้าใจว่าการบูชาเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนอบน้อมต่อบุคคลที่ควรเคารพบูชา และที่สำคัญคือเป็นการระลึกถึงคุณของท่านทั้งหลายได้ ผู้ควรบูชาเพื่อน้อมนมาเอาหลักธรรมคำสอนของท่านทั้งหลายเหล่านั้นมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนี้มาเป็นที่ที่จะเข้าพบเพื่อสักการบูชา พระองค์จริงของพระพุทธองค์ได้ พระธาตุจึงเป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์มากที่สุด เพราะเชื่อว่าเป็นพระธาตุที่เกิดจากพระสรีระกายของพระพุทธองค์จริง ๆ ภายหลังจากพุทธปรินิพพานอันเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทรงประทานให้ไว้เพื่อเกื้อกูลแก่บุคคลที่ยังมีความศรัทธาได้กราบไหว้บูชาระลึกถึงพระองค์ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจในการประกอบคุณงามความดี สนับสนุนส่งเสริมกำลังใจในการดำเนินชีวิต วิธีการบูชาพระธาตุเจดีย์นั้นแบ่งออกเป็น 2 คือ อามิสบูชา 1 คือบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ ปฏิบัติบูชา 1 คือ การบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จุดมุ่งหมายแห่งการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้านั้น ก็คงจะต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายแห่งการบูชาในพระพุทธศาสนาก่อนว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นสั่งสอนให้บุคคลได้ตระหนักเห็นความจริงอันเป็นกฎสามัญตามธรรมชาติ ซึ่งการบูชาพระธาตุเจดีย์นั้นมีคุณค่าดังต่อไปนี้ คือ คุณค่าด้วยจิตใจ คุณค่าด้านสังคม และคุณค่าต่อพระพุทธศาสนา

2. ประวัติความเป็นมา และพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูน

พระธาตุนาคูนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ทั้งทางหลักฐานทางโบราณคดี ลักษณะพุทธศิลป์ จังหวัดมหาสารคามจากหลักฐานที่สำคัญได้มีมนุษย์อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 3,300 ปีมาแล้ว

จากการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2540-2541 ได้พบจารึกที่วางกบประตูห้องมุขหน้าปราสาทประธาน เป็นจารึกภาษาขอม ภาษาสันสกฤต แปลแล้วมีความว่า เชิญบูชา พระเจ้าที่อยู่ในอาศรม ตัวอักษรสันนิษฐานว่าจารึกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 พบพระพุทธรูปปางสมาธิอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 หลายสิบองค์บรรจุอยู่ในไห พบภาชนะดินเผา กระเบื้องดินเผา และเครื่องประดับหลังคากระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณหน้ามุขปราสาทประธาน สันนิษฐานว่าเดิมอาจมีหลังคาเครื่องไม้อยู่ด้านหน้าปราสาทประธานจากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าอาคารดังกล่าวนี้คงสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถาน (อโรคยาศาล) ในสมัยชัยวรมันที่ 7 (ศิลปะแบบบาเยน) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งจะลึกจากปราสาทตาพรหมที่นครวัดได้กล่าวถึงการสร้างอโรคยาศาลจำนวน 102 แห่ง ในสมัยของพระองค์ และพบในประเทศไทยมีอยู่กว่า 20 แห่ง

เมืองโบราณจัมปาศรี อยู่ในเขตตำบลสันตรัตนอำเภอนาคูนตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 1,500 เมตร ยาวประมาณ 2,700 เมตร มีคันดิน 2 ชั้น คูน้ำ 1 ชั้น ล้อมรอบ บริเวณกลางเมืองมีคูน้ำ

คันอยู่แบ่งตัวเมืองออกเป็นสองส่วนโบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมือง
โบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายใน และภายนอกคันดินมีอยู่ 35 แห่ง และอีก 32 แห่งไม่เป็นสถาปัตยกรรมแบบขอม

สถาปัตยกรรมแบบขอมมีอยู่สองแห่งคือคู่น้อยและกู๋สันตรัตน์ซึ่งอยู่ภายนอกคู่น้อยอยู่ทางด้านทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้กู๋สันตรัตน์อยู่ทางทิศใต้ของตัวเมืองส่วนศาลานางขาวซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบผสม
ระหว่างขอมกับศิลปะพื้นเมืองอยู่ภายในเมือง

ในปีพุทธศักราช 2522 กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลนาคูนได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุจากเนิน
ดินที่เป็นซากโบราณสถานในบริเวณที่นาของราษฎรท้องที่หมู่ที่ 1 ตำบลนาคูน อำเภอนาคูน จังหวัด
มหาสารคามพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะดังกล่าวก้าวประดิษฐานในผอบ 3 ชั้น ชั้นในเป็นทองคำ ชั้นกลาง
เป็นเงิน ชั้นนอกเป็นสำริด สวดซ้อนกันเรียงตามลำดับและบรรจุอยู่ในสฤปปาล์องอีกชั้นหนึ่งเป็นสฤปปาล์องทรง
กลมสูง 24.4 เซนติเมตร ถอดออกเป็น 2 ส่วนส่วนยอดสูง 12.3 เซนติเมตรส่วนองค์สฤปปาล์องสูง 12.1 เซนติเมตร
จังหวัดมหาสารคามอุบัติการณ์ของพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้เป็นนิมิตหมายอันดีแก่ชาวจังหวัดมหาสารคาม
อย่างยิ่งสมควรสร้างพระสฤปปเจดีย์ประดิษฐานไว้ให้ถาวรมั่นคงเป็นปูชนียสถานและศิริมงคลแก่ภูมิภาคนี้ต่อไป
และเพื่อสืบทอดพระบรมศาสนามาตามแนวทางแห่งบรรพชนจึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑลอีสานขึ้นเพื่อเป็น
ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาศิลปะวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่
พุทธศักราช 2555 ถึง 2529 ประกอบด้วยสถานที่สำคัญคือ เจดีย์พระธาตุนาคูนที่ประดิษฐานพระบรม
สารีริกธาตุ สวนพิพิธภัณฑวัฒนธรรมจำปาศรี เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเป็นแหล่งข้อมูล
เกี่ยวกับ อาณาจักรจำปาศรี นครโบราณของบริเวณนี้ซึ่งอยู่ในสมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-
16 ประกอบด้วย วัด สวนรุกขชาติ สวนสมุนไพร ศาลาพักผ่อน แหล่งน้ำ และถนน กำหนดพื้นที่ก่อสร้าง ณ โคกตง
เค็ง มีปริมาตร 902 ไร่เศษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้ประกอบ พิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่
21 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ก่อสร้างสำเร็จบริบูรณ์เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2529 ครั้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงประกอบพิธี
อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุเข้าบรรจุในองค์เจดีย์พระธาตุนาคูน นอกจากนี้พระธาตุนาคูนยังมีพิธีกรรมการ
บูชาที่สำคัญ ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) พิธีกรรมทางพราหมณ์ ได้แก่ พิธีกรรมบวงสรวง พิธีกรรมบวงสรวงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรมสูตร
ขวัญกุมข้าวใหญ่ พิธีกรรมบ่าหรือบนบาน พิธีกรรมปงหรือแก้บน พิธีกรรมขอขมา

2) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ พิธีเวียนเทียน พิธีปฏิบัติธรรมบูชาพระ
ธาตุ พิธีเปลี่ยนผ้าห่มพระธาตุ

3. รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

รูปแบบพิธีการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูนโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกสรุปได้ว่า รูปแบบพิธีการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาดูนนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบูชาแบบปฏิบัติบูชา การปฏิบัติบูชานั้นจะมีการจัดงานปฏิบัติธรรมประจำปีทางพระธาตุนาดูนได้จัดขึ้นทุกปีเป็นเวลา 5 วัน 5 คืน เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วม ตลอดทั้งได้มีการทำวัดสวดมนต์ถวายต่อองค์พระธาตุนาดูน และการสมาทานศีลเพื่อลดละเลิกอบายมุขในการดื่มสุรา ซึ่งส่วนใหญ่นั้นการปฏิบัติบูชาเหล่านี้จะเปื้อนชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงที่เข้ามาร่วมปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติธรรมในช่วงงานเทศกาล หรือการบำเพ็ญเพื่อออกเหล่าก็ตาม ส่วนประชาชนทั่วไปนั้นจะมีการปฏิบัติบูชาโดยการสวดมนต์และนั่งสมาธิเพื่อเป็นการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระธาตุนาดูน ตลอดทั้งการเดินทางทักซิณ 3 รอบก่อนที่จะสักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน

2. การบูชาแบบอามิสบูชา การบูชาพระธาตุนาดูนด้วยในรูปแบบอามิสบูชานั้นจะเป็นกิจกรรมที่เป็นงานประจำปีของพระธาตุนาดูนที่ชาวบ้านได้ทำเป็นประจำ ด้วยการบรวงสรวงหรือจัดจัดงานเฉลิมฉลององค์พระธาตุนาดูนในช่วงวันมาฆบูชา จะมีประชาชนจากหลายพื้นที่นั้นมาร่วมงานกันเป็นอย่างมาก ส่วนในช่วงวันธรรมดานั้นก็จะมีการทำบุญด้วยการสักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนของผู้มีศรัทธาจากหลายพื้นที่ตลอดทั้งได้ทำบุญที่ทางเจ้าหน้าที่ของพระธาตุนาดูนได้จัดเตรียมไว้ให้เป็นหลัก โดยจะเห็นได้ว่าการบูชาแบบอามิสบูชานั้นส่วนใหญ่จะเป็นการสักการบูชาด้วยดอกไม้และการถวายผ้าห่มองค์พระธาตุซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่ชาวอำเภอนาดูนทำทุกปี

คุณค่าประเพณีการบูชาพระธาตุนาดูนในด้านความงาม ผู้วิจัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 คือ

1. ความงามภายใน เป็นความงามที่แสดงออกถึงกิริยามารยาทอันเรียบร้อย ตลอดทั้งเปื้อนผู้ที่มิศรัทธาที่ยึดมั่นต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งประเพณีการบูชาพระธาตุนาดูนนั้นเป็นการเสริมสร้างศรัทธาให้ผู้ที่มาสักการบูชาขึ้นตระหนักถึงความละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งการนำไปสู่การปฏิบัติในด้านความประพฤติของผู้ที่มาสักการบูชาให้เกิดความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย

2. ความงามภายนอก เป็นความงามในด้านกิจกรรมที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นจนเป็นที่ประจักษ์ต่อผู้ที่มาร่วมงานนมัสการพระธาตุประจำปี ตลอดทั้งความเป็นเอกลักษณ์ในการแต่งการที่จะเข้าไปสักการบูชาพระธาตุนาดูนจะต้องมีการแต่งการที่สุภาพเรียบร้อย หากมีการแต่งกายไม่สุภาพทางเจ้าหน้าที่ก็จะมิชู้ดให้เปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อพระธาตุนาดูนเป็นอย่างดี

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลแนวคิดทฤษฎีการบูชาพระธาตุเจดีย์ในพระพุทธศาสนา พบว่า การบูชา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพนับถือหรือสักการะบุคคลผู้ทรงคุณธรรมเช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระธรรมวินัย อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิตเป็นการบูชาที่แสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง

พระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์ทำการบูชาบุคคลที่ควรบูชาและวัตถุที่ควร และควรบูชาพระรัตนตรัยเป็นหลัก แม้แต่พระพุทธองค์ยังทรงบูชาพระธรรมและพระสงฆ์แม้แต่ที่สำคัญๆ เช่นสังฆเวนียสถานคือสถานที่อันเป็นที่ตั้งแห่งความสังเวชใจ 4 ตำบลคือ สถานที่ที่ตถาคตประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และปรินิพพาน สถูปเจดีย์ หลักการบูชาใหญ่ๆที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีดังนี้ 1) การบูชาพระพุทธเจ้าแล้วสิ่งสำคัญของพระพุทธเจ้า 2) การบูชาพระธรรมและความสำคัญของพระธรรม 3) การบูชาพระสงฆ์และความสำคัญ การบูชา มี 2 ประการคือ อามิสบูชา 1 คือบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ ปฏิบัติบูชา 1 คือการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสอน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”ผู้วิจัยสรุปว่าการบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นมงคลอันสูงสุดพื้นฐานสำคัญของการบูชาเกิดจากการที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติแล้วเชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่ตนมองไม่เห็นที่มีอำนาจเหนือกว่าตนแล้วจึงเกิดความกลัวภัยเพื่อหวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ่อนน้อมบูชานอกจากนี้แล้วแต่ศรัทธาคือความเชื่อความเลื่อมใสก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการบูชาแต่ความเชื่อความเลื่อมใสที่ตื้นเขินจะต้องมีปัญหาเป็นเครื่องกำกับด้วยจึงจะเป็นความเชื่อความเลื่อมใสที่ถูกต้องแท้จริงพื้นฐานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของการบูชา ได้แก่ ศีลหรือวินัยอันเป็นระเบียบปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของคนในสังคมและพึงศึกษาให้ครบตามหลักของไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาอันได้แก่ ศีล สมาธิและปัญญา หลักการทั้ง 3 ประการนี้จะช่วยเสริมสร้างให้คนมีหลักธรรมในจิตใจและมีระเบียบวินัยในตนเองส่งผลให้เกิดการบูชาในตัวเองบุคคลและสิ่งต่างๆโดยการมองเห็นคุณค่าคุณงามความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลและสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น

ประวัติความเป็นมา และพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาดูน พบว่า พระธาตุนาดูนมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ทั้งทางหลักฐานทางโบราณคดี ลักษณะพุทธศิลป์ จังหวัดมหาสารคามจากหลักฐานที่สำคัญได้มีมนุษย์อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประมาณ 3,300 ปีมาแล้ว

จากการขุดแต่งเมื่อปี พ.ศ. 2540-2541 ได้พบจารึกที่วงกบประตูห้องมุขหน้าปราสาทประธาน เป็นจารึกภาษาขอม ภาษาสันสกฤต แปลแล้วมีความว่า เชิญบูชา พระเจ้าที่อยู่ในอาศรม ตัวอักษรสันนิษฐานว่าจารึกเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-17 พบพระพุทธรูปปางนาคปรกอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 21-22 หลายสิบองค์บรรจุอยู่ในไห พบภาชนะดินเผา กระเบื้องดินเผา และเครื่องประดับหลังคากระจายอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะบริเวณหน้ามุขปราสาทประธาน สันนิษฐานว่าเดิมอาจมีหลังคาเครื่องไม้อยู่ด้านหน้าปราสาท

ประธานจากหลักฐานที่ปรากฏแสดงให้เห็นว่าอาคารดังกล่าวนี้คงสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถาน (อโรคยาศาล) ในสมัยชยวรมันที่ 7 (ศิลปะแบบบายน) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ซึ่งจะลึกจากปราสาทตาพรหมที่นครวัดได้กล่าวถึงการสร้างอโรคยาศาลจำนวน 102 แห่ง ในสมัยของพระองค์ และพบในประเทศไทยมีอยู่กว่า 20 แห่ง

เมืองโบราณจำปาศรี อยู่ในเขตตำบลสันตริตันอำเภอนาดูนตัวเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้างประมาณ 1,500 เมตร ยาวประมาณ 2,700 เมตร มีคันดิน 2 ชั้น คูน้ำ 1 ชั้น ล้อมรอบ บริเวณกลางเมืองมีคูน้ำคันอยู่แบ่งตัวเมืองออกเป็นสองส่วนโบราณสถานส่วนใหญ่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายใน และภายนอกคันดินมีอยู่ 35 แห่ง และอีก 32 แห่งไม่เป็นสถาปัตยกรรมแบบขอม

สถาปัตยกรรมแบบขอมมีอยู่สองแห่งคือคูน้ำและกุสันตริตันซึ่งอยู่ภายนอกคูน้ำอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้กุสันตริตันอยู่ทางทิศใต้ของตัวเมืองส่วนศาลานางขาวซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมแบบผสมระหว่างขอมกับศิลปะพื้นเมืองอยู่ภายในเมือง

ในปีพุทธศักราช 2522 กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลนาดูนได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุจากเนินดินที่เป็นซากโบราณสถานในบริเวณที่นาของราษฎรท้องที่หมู่ที่ 1 ตำบลนาดูน อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคามพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะดังกล่าวดังกล่าวประดิษฐานในผอบ 3 ชั้น ชั้นในเป็นทองคำ ชั้นกลางเป็นเงิน ชั้นนอกเป็นสำริด สวดซ้อนกันเรียงตามลำดับและบรรจุอยู่ในสถูปจำลองอีกชั้นหนึ่งเป็นสถูปโลหะทรงกลมสูง 24.4 เซนติเมตร ถอดออกเป็น 2 ส่วนส่วนยอดสูง 12.3 เซนติเมตรส่วนองค์สถูปสูง 12.1 เซนติเมตร จังหวัดมหาสารคามอุบัติการณ์ของพระบรมสารีริกธาตุครั้งนี้เป็นนิมิตหมายอันดีแก่ชาวจังหวัดมหาสารคามอย่างยิ่งสมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ประดิษฐานไว้ให้ถาวรมั่นคงเป็นปูชนียสถานและศิริมงคลแก่ภูมิภาคนี้ต่อไป และเพื่อสืบทอดพระบรมศาสดาตามแนวทางแห่งบรรพชนจึงจัดสร้างโครงการพุทธมณฑลอีสานขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาศิลปะวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่พุทธศักราช 2555 ถึง 2529 ประกอบด้วยสถานที่สำคัญคือ เจดีย์พระธาตุนาดูนที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ สวนพิพิธภัณฑวัฒนธรรมจำปาศรี เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับ อาณาจักรจำปาศรี นครโบราณของบริเวณนี้ซึ่งอยู่ในสมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 ประกอบด้วย วัด สวนรุกขชาติ สวนสมุนไพร ศาลาพัก แหล่งน้ำ และถนน กำหนดพื้นที่ก่อสร้าง ณ โคกตง เค้ง มีปริมาตร 902 ไร่เศษ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้ประกอบ พิธีวางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2528 ก่อสร้างสำเร็จบริบูรณ์เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2529 ครั้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2530 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณสยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์มาทรงประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุเข้าบรรจุในองค์เจดีย์พระธาตุนาดูน นอกจากนี้พระธาตุนาดูนยังมีพิธีกรรมการบูชาที่สำคัญ ซึ่งได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) พิธีกรรมทางพราหมณ์ ได้แก่ พิธีกรรมบวงสรวง พิธีกรรมบวงสรวงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์พิธีกรรมสูตรขวัญกุมข้าวใหญ่ พิธีกรรมบ่าหรือบนบาน พิธีกรรมปงหรือแก้บน

พิธีกรรมขอขมา 2) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พิธีสงฆ์พระธาตุ พิธีเวียนเทียน พิธีปฏิบัติธรรมบูชาพระธาตุ พิธีเปลี่ยนผ้าห่มพระธาตุ

ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูสารกิจประยุต(กาบ ฐานทตโต/วังหอม) ศึกษาเรื่อง “ศึกษาคุณค่าศรัทธาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูนของชาวพุทธอำเภอหาดนาคูนจังหวัดมหาสารคาม” ผลการวิจัยพบว่า ชาวอำเภอหาดนาคูนเชื่อในพุทธศานาภาพของพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุอยู่ในองค์พระธาตุและเชื่อในเรื่องของการทำบุญตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 จึงทำให้ชาวอำเภอหาดนาคูนปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา และใจ เพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุโดยกระทำการสักการะบูชาองค์พระธาตุด้วยพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีบวงสรวง พิธีกรรมบ่า พิธีกรรมองค์บ่า พิธีกรรมขอขมา พิธีสงฆ์พระธาตุ พิธีเวียนเทียน วิธีปฏิบัติธรรมและพิธีเปลี่ยนผ้าห่มพระธาตุ เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าเมื่อกระทำเช่นนี้แล้วจะได้รับความคุ้มครองจากองค์พระธาตุให้อยู่เย็นเป็นสุขและจากความเชื่อนี้เอง ก่อให้เกิดงานนมัสการพระธาตุนาคูนในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี กรมศิลปากรและราษฎรในตำบลหาดนาคูนได้ขุดพบพระบรมสารีริกธาตุจากเนินดินที่เป็นซากโบราณสถานในบริเวณที่นาของราษฎรท้องที่หมู่ที่ 1 ตำบลหาดนาคูน อำเภอหาดนาคูน จังหวัดมหาสารคาม พระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะดังเกล็ดแก้วประดิษฐานในผอบ 3 ชั้น ชาวจังหวัดมหาสารคามจึงจัดสร้างพุทธมณฑลอีสานขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ศิลปะวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุศิลปวัตถุและแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาอาณาจักรจำปาศรีนครโบราณซึ่งอยู่ในสมัยทวารวดีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 พระธาตุนาคูนมีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ประชาชนชาวอำเภอหาดนาคูนมีความเชื่อว่าพระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์มากมีเทวดาอารักษ์สถิตอยู่สามารถลดบันดาลให้ผู้ศรัทธาซึ่งกระทำการสักการะบูชาแล้วคลาดปลอดภัยเป็นสิริมงคลทั้งต่อตนเองและครอบครัวจึงได้มีการจัดพิธีกรรมการบูชาพระธาตุเป็นบุญประเพณีประจำปี โดยมีพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อมีทั้งพิธีพราหมณ์และพุทธจนเกิดเป็นวัฒนธรรม กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาวนาคูนในปัจจุบัน คุณค่าศรัทธาและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุนาคูนที่มีต่อชาวอำเภอหาดนาคูนได้แก่การสร้างวิถีชีวิตชุมชนให้มีความมั่นคงและเข้มแข็งทั้งการเมืองการปกครองท้องถิ่น เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม โจรสามารถหล่อหลอมจิตใจชาวพุทธให้เป็นอันเดียวกันได้ เพราะความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อองค์พระธาตุที่มั่นคงอีกทั้งยังได้เป็นแหล่งเรียนรู้เป็นศูนย์กลางการศึกษาการปฏิบัติธรรมเพื่อการเข้าถึงพระ ของพุทธศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี

รูปแบบและคุณค่าพิธีกรรมการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาคูน จังหวัดมหาสารคาม พบว่า รูปแบบพิธีการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาคูนโดยการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกสรุปได้ว่า รูปแบบพิธีการบูชาในประเพณีการทำบุญพระธาตุนาคูนนั้นแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การบูชาแบบปฏิบัติบูชา การปฏิบัติบูชานั้นจะมีการจัดงานปฏิบัติธรรมประจำปีทั้งทางพระธาตุนาคูนได้จัดขึ้นทุกปีเป็นเวลา 5 วัน 5 คืน เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าร่วม ตลอดทั้งได้มีการทำวัดสวนมนต์ ถวายต่อองค์พระธาตุนาคูน และการสมาทานศีลเพื่อลดละเลิกอบายมุขในด้วยการดื่มสุรา ซึ่งส่วนใหญ่นั้นการปฏิบัติบูชาเหล่านี้จะเข้าชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงที่เข้ามาร่วมปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติธรรมในช่วงงาน

เทศกาล หรือการบำบ้นเพื่อออกเหล่าก็ตาม ส่วนประชาชนทั่วไปนั้นจะมีการปฏิบัติบูชาโดยการสวดมนต์และนั่งสมาธิเพื่อเป็นการปฏิบัติบูชาต่อองค์พระรัตนาคูน ตลอดทั้งการเดินทักษิณา 3 รอบก่อนที่จะสักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียน

2. การบูชาแบบอามิสบูชา การบูชาพระรัตนาคูนด้วยในรูปแบบอามิสบูชานั้นจะเป็นกิจกรรมที่เป็นงานประจำปีของพระรัตนาคูนที่ชาวบ้านได้ทำเป็นทุกปี ด้วยการบรวงสรวงหรือจัดจัดงานเฉลิมฉลององค์พระรัตนาคูนในช่วงวันมาฆบูชา จะมีประชาชนจากหลายพื้นที่นั้นมาร่วมงานกันเป็นอย่างมาก ส่วนในช่วงวันธรรมดานั้นก็จะมีการทำบุญด้วยการสักการบูชาด้วยดอกไม้ธูปเทียนของผู้มีศรัทธาจากหลายพื้นที่ตลอดทั้งได้ทำบุญที่ทางเจ้าหน้าที่ของพระรัตนาคูนได้จัดเตรียมไว้ให้เป็นหลัก โดยจะเห็นได้ว่าการบูชาแบบอามิสบูชานั้นส่วนใหญ่จะเป็นการสักการบูชาด้วยดอกไม้และการถวายผ้าห่มองค์พระรัตนาคูนซึ่งถือว่าเป็นประเพณีที่ชาวอำเภอนาคูนทำทุกปี

คุณค่าประเพณีการบูชาพระรัตนาคูนในด้านความงาม ผู้วิจัยนั้นแบ่งออกเป็น 2 คือ

1. ความงามภายใน เป็นความงามที่แสดงออกถึงกิริยามารยาทอันเรียบร้อย ตลอดทั้งเป็นผู้ที่มีศรัทธาที่ยึดมั่นต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งประเพณีการบูชาพระรัตนาคูนนั้นเป็นการเสริมสร้างศรัทธาให้ผู้ที่มาสักการบูชาขึ้นตระหนักถึงความละเอียดรอบคอบ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งการนำไปสู่การปฏิบัติในด้านความประพฤติของผู้ที่มาสักการบูชาให้เกิดความนอบน้อมต่อพระรัตนาคูน

2. ความงามภายนอก เป็นความงามในด้านกิจกรรมที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นจนเป็นที่ประจักษ์ต่อผู้ที่มาร่วมงานนมัสการพระรัตนาคูนประจำปี ตลอดทั้งความเป็นเอกลักษณ์ในการแต่งการที่จะเข้าไปสักการบูชาพระรัตนาคูนจะต้องมีการแต่งการที่สุภาพเรียบร้อย หากมีการแต่งกายไม่สุภาพทางเจ้าหน้าที่ก็จะมีชุดให้เปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมซึ่งถือว่าเป็นการแสดงความเคารพต่อพระรัตนาคูนเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การที่เยาวชนนั้นได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาจะช่วยส่งเสริมให้เกิดความศรัทธาต่อพระรัตนาคูนและพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

1.2 วัฒนธรรมท้องถิ่นถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิต ดังนั้นในการจัดกิจกรรมต้องนำวัฒนธรรมทางถิ่นนั้นนำออกมาแสดงให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 รูปแบบและคุณค่าการบูชาพระรัตนาคูนในพื้นที่จังหวัดอื่น

2.2 หลักธรรมที่ปรากฏในประเพณีอีสานของแต่ละจังหวัด

เอกสารอ้างอิง

- ฝ่ายประชาสัมพันธ์. (2552). *ประวัติพระธาตุนาดูน มหาสารคาม*. เอกสารเผยแพร่การท่องเที่ยวองค์การบริหารส่วนตำบลพระธาตุ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิทยา ประทุมธารรัตน์ และคณะ. (2541). *พระบรมสารีริกธาตุ*. กรุงเทพมหานคร: ธารบัวแก้ว.
- สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ. (2524). *พระเจดีย์ในล้านนาไทย*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสถียร โพนันทะ. (2515). *ภูมิประวัติพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โปธิสามต้นการพิมพ์.
- อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. (2555). *พระบรมธาตุนาดูน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). มหาสารคาม: นาดูนการพิมพ์.